

І. О. Крицька

аспірантка кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого,

м. Харків

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ТА ФОРМУ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розкриття сутності речових доказів нерозривно пов'язано з аналізом їх основних елементів – змісту та форми. У цьому аспекті доцільно зауважити, що в спеціальній юридичній літературі висловлювалися особливі погляди на це питання. Так, О. О. Ейсман зазначав, що докази розуміються як фактичні дані в сенсі ст. 69 КПК РРФСР, які входять в склад кримінальної справи в формі показань, висновків, документів, а також як предмети, які залучаються в якості речових доказів. Поняття джерела, носія та факту нероздільно зливається в речовому доказі [1, с. 128–133].

Водночас, критикуючи таку позицію, В. Я. Дорохов вказує, що в такому разі відбувається підміна поняття речового доказу матеріальним предметом (реччю). На його думку, речовим доказом є не предмет, взятий сам по собі, а частина його належних до справи властивостей, станів, виражених у певній формі. При цьому форма речового доказу не тотожна об'єктивній формі предмета – нею є протокол його огляду [2, с. 109–110]. Форма речового доказу, як підкреслюють Г. Ф. Горський, Л. Д. Кокорев та П. С. Елькінд, – це ті процесуальні засоби, які закріплюють фактичні дані, отримані від речового об'єкта: протокол слідчої, судової дії, що зафіксував виявлення речового доказу, протокол його огляду і постанова про приєднання до справи [3, с. 181].

Утім, ми не можемо повністю погодитися з авторитетною думкою цих учених і спробуємо пояснити чому. Безумовно, процедура збирання та закріплення у матеріалах кримінального провадження речових доказів є важливою умовою допустимості доказової інформації, яка в ньому міститься. На особливий характер зв'язку між матеріальним об'єктом – речовим доказом і протоколом огляду, в якому описана обстановка його вилучення, вказував О. О. Ейсман, при цьому підкреслюючи, що цей зв'язок настільки суттєвий, що його відсутність рівнозначна втраті речового доказу (якщо відсутній протокол) або значному знеціненню відомостей, які містяться в протоколі (якщо втрачено речовий доказ) [1, с. 135].

Цілком логічне пояснення цьому дає П. В. Козловський, зауважуючи, що речові докази та інші процесуальні джерела є категоріями різного порядку. Речовий доказ не є різновидом процесуальної форми, а тому його відомості можуть бути залучені в процес доказування лише через інші процесуальні джерела доказів [4, с. 150]. Однак така особливість, на думку В. О. Лазаревої, не дає підстав вважати процедуру слідчої дії формою речового доказу – під формою речового доказу варто розуміти матеріальний носій фактичних даних, тобто предмет або документ [5, с. 326].

Неправильним, на думку С. В. Слинько та В. М. Тертишніка, є віднесення до процесуальної форми самих матеріальних об'єктів. Ці носії існують незалежно від того, чи будуть вони виявлені та використані в доказуванні чи ні. Тому, на думку дослідників, якщо виходити з того, наявність “в натурі” матеріального об'єкта є процесуальною ознакою речових доказів, то будь-які матеріальні сліди кримінального правопорушення вже володіють елементами процесуальної форми речових доказів [6, с. 18].

Одночасне оперування в кримінальній процесуальній літературі стосовно речових доказів категоріями “форма” та “процесуальна форма” обумовлює необхідність встановлення їх значення.

У філософії, форма – це, передусім, зовнішній обрис (контур), вигляд предмета, зовнішнє вираження будь-якого змісту. Форма є способом існування та вираження змісту, внутрішньою організацією змісту. На наш погляд, стосовно речових доказів матеріальною формою є безпосередньо матеріальний об'єкт, оскільки саме він виступає носієм властивостей, їх зовнішнім вираженням.

У загальній теорії права під процесуальною формою розуміють сукупність однорідних процедурних вимог, що пред'являються до дій учасників процесу і спрямовуються на досягнення певного матеріально-правового результату. Іншими словами, процесуальна форма становить собою особливу юридичну конструкцію, яка втілює принципи найбільш доцільної процедури здійснення певних повноважень. Конкретизуючи це визначення, В. М. Трофименко зазначає, що кримінально-процесуальна форма – це сукупність закріплених законом юридичних процедур, умов і гарантій, що забезпечують вирішення завдань кримінального судочинства. При цьому під процедурами розуміється передбачена законом послідовність здійснення як окремих процесуальних дій так і їх сукупностей, утворюючих зміст окремих проваджень і стадій кримінального судочинства [7, с. 205].

Розглядаючи цю дефініцію по відношенню до речових доказів, на наш погляд, варто мати на увазі певну сукупність окремих процесуальних дій, спрямованих на виявлення та фіксацію матеріальних об'єктів, а також процесуальних документів, які їх супроводжують та закріплюють. Отже, процесуальна форма речових доказів – це, передусім, форма отримання інформації з її носія.

Викладене вище дає нам підстави зробити висновок про необхідність розмежування матеріальної форми речових доказів і їх процесуальної форми. На думку Ф. Н. Фаткулліна, тільки обидва ці компоненти в сукупності утворюють поняття джерела доказів [8, с. 126]. Тому, під джерелом судових доказів він пропонує розуміти процесуальну форму, через яку фактичні дані, які визнаються доказами, залучаються до сфери процесуального доказування, та носій (субстрат) цієї фактичної інформації.

Правильною, на наш погляд, є думка О. Є. Головкина, що оскільки речовий доказ – це процесуальне поняття, його зовнішньою стороною є процесуальна форма. Водночас, матеріальною формою фактичних даних є сам матеріальний об'єкт [9, с. 28]. Відомості не можуть існувати без свого носія, який є матеріальною формою існування таких відомостей.

Таким чином, вважаємо доцільним виділити такі сутнісні елементи речових доказів як процесуального джерела:

1) *зміст*, яким є властивості, ознаки матеріального об'єкта, що набувають значення фактичних даних у розумінні ч. 1 ст. 84 КПК України;

2) *матеріальна форма*, яка представлена матеріальним об'єктом – носієм цих фактичних даних;

3) *процесуальна форма*, тобто сукупність процесуальних дій, спрямованих на виявлення та фіксацію матеріальних об'єктів як речових доказів, а також процесуальні документи, які їх супроводжують та закріплюють.

Список використаної літератури:

1. Эйсман А. А.. Заключение эксперта (Структура и научное обоснование) / А.А. Эйсман ; Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности. – Москва : Юрид. лит., 1967. – 152 с.

2. Дорохов В. Я. Природа вещественных доказательств / В.Я. Дорохов // Советское государство и право. – 1971. – № 10. – С.109-114. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kalinovskiy-k.narod.ru/b/st/dorohov.htm>.

3. Горский Г. Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г.Ф. Горский, Л.Д. Кокорев, П.С. Элькинд. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1978. – 302 с.

4. Козловский П. В. Виды доказательств в уголовном судопроизводстве: эволюция, регламентация, соотношение: монография / П.В. Козловский. – Москва: Юрлитинформ, 2014. – 200 с.

5. Лазарева В. А. Доказывание в уголовном процессе: учебник для бакалавриата и магистратуры / В. А. Лазарева. – изд. 5-е. перераб. и доп. – Москва : Юрайт, 2014. – 359 с.

6. Тертышник В. М. Теория доказательств / В. М. Тертышник, С. В. Слинко. – Харьков : Арсис, 1998. – 256 с.

7. Трофименко В. М. Процесуальна форма: сутність та значення у кримінальному судочинстві / В. М. Трофименко // Проблеми законності. – 2012. – № 120. – С. 202–209.

8. Фаткуллин Ф. Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Ф.Н. Фаткуллин. – 2-е изд., доп. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. – 206 с.

9. Головкин О.Е. Хранение вещественных доказательств на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. Е. Головкин. – Москва, 2015. – 206 с.